

Interview med Ditlev Tamm:

DEN USYNLIGE STAT

I DEN UALVORLIGE VERDEN
MELLEM MAGELIGHED OG YDMYGHED
DE USYNLIGE PRINCIPPER
DEN PINLIGE UENIGHED
DEN USYNLIGE STATSMAGT
RETFÆRDIGHED OG EN NY TIDS TRUSLER
DEN BESKIDTE JURA
IRAK: LOVEN PÅ BEGGE SIDER
INGEN FORFATNINGSDOMSTOL UDEN...
EU: ENDNU LANGT TIL ÉT RETSSYSTEM
DE TOMME DANSKE KAR
DET NØDVENDIGE VINGEFANG
LÆREN FRA VKR
I DET LANGE BORGERLIGE LØB

Ditlev Tamm (f.1946) er prof. dr.phil. & jur.; siden 1978 professor i retshistorie ved Københavns Universitet. Han har fornylig udsendt "Mellem fortid og fremtid - en konservativ debat" med støtte fra Højres Fond. Bogen kan frit [downloades](#) fra hans hjemmeside. Blandt hans andre bøger er "Retsopgøret efter besættelsen 1-2" (1984 og 1997), "Konseilspræsidenten. Jacob Brønnum Scavenius Estrup" (1996), "Det Høje C - En bog om Det Konservative Folkeparti 1965-98" og "Jorge Luis Borges. En introduktion" (2002)

Af Clement Behrendt Kjersgaard, RÆSONs chefredaktør

I DEN UALVORLIGE VERDEN

I juli måned havde du i anledning af 50-året for Castros magtovertagelse på Cuba en kronik i Berlingske Tidende, hvor du bl.a. behandler det forhold at revolutionen i Cuba har haft sådan et romantisk udtryk i Danmark. Hvad mener du med det?

Ditlev Tamm (DT): Det var jo en kronik, der blev fremkaldt af refleksioner af nostalgisk art over hvordan det så ud dengang Fidel Castro kom til - og så hvordan det ser ud nu: under et besøg, jeg selv aflagde fornylig - netop her i 50-året for det angreb på en kaserne i Santiago, som revolutionen selv anser for sin egen fødsel. Jeg havde taget min datter med, med velberådet hu - fordi jeg syntes hun skulle prøve at opleve hvad jeg havde en fornemmelse af måske kunne blive et lidt kompliceret møde mellem noget, der var nogens idealer og så *realiteten*.

Der er nok ingen tvivl om, tror jeg, at den danske venstrefløj - og måske i virkeligheden store dele af de mere borgerlige - har sådan et romantisk forhold til Sydamerika i almindelighed, der gør at man generelt tager lidt lettere på hvad der sker i Sydamerika end i lande andre steder. Der er varmt, der er dejlig musik og man kan plukke bananer ned fra træerne - så kan det nok ikke være så galt, lige meget hvad der sker. Lidt af denne *ualvor* tror jeg egentlig også prægede hele forholdet både til Che Guevera og til Fidel Castro - måske blandet med at det jo var unge mennesker, der så godt ud; talte godt; det *lød* jo flot - og det hele kunne vel ikke være så farligt, når det altsammen 'bare' var derovre på en ø i Caribien? Men dér tog man jo grueligt fejl, for der skulle ikke gå ret mange år før det lige præcis var Fidel Castro og hans styre, der i virkeligheden fremkaldte den måske mest farlige situation vi overhovedet var i under Den Kolde Krig - nemlig spørgsmålet om hvorvidt russerne ville opstille deres raketter eller ej. Allerede dér var der jo god grund til at rejse spørgsmål om, hvad det egentlig var man havde været så glad for, da Castro kom til i 1959.

Det, der er så mærkeligt, er, at man jo aldrig ligesom har stillet de mennesker til ansvar for en eller anden form for *program*. De kom med et eller andet, styrtede et tyranni - og så var det som om man var tilfreds med dét. Skulle man ikke forvente at de byggede et eller andet op? I hvert fald en tilværelse, som var lykkelig for andre mennesker? Dét har vi ikke hørt ret meget om at de egentlig har gjort. Jo, folk lærte at læse og skrive - og folk kan blive behandlet på hospitalet, men den manglende politiske frihed; den fattigdom, der har præget de lande siden - også Cuba - det har vi jo egentlig ikke hørt meget om. Men det er blevet ved - og dét er jo den store tragedie, som gør at man i 50-året her virkelig må sige at det jo i virkeligheden var en ulykke for Cuba at blive holdt udenfor den almindelige stigning i velstanden som hele resten af verden har oplevet.

Måske fordi Den Kolde Krig faldt sammen med afkoloniseringsperioden, så blev det jo muligt for iagttagere at lade være med at skelne så nøje mellem politiske og kulturelle spørgsmål: er et forhold udtryk for "marxismens" eller "diktaturets" natur, eller for "landet" og "kulturen"? Hvor der ofte i analysen sker en udkobling, hvor man ikke skelner - er det rigtigt?

DT: Ja, det er rigtigt. Og også det her med at Sydamerika på en eller anden måde er *ualvorligt* for os. Man glemmer at hele verdensdelen jo er dybt alvorlig, fordi amerikanerne allerede siden 1820'erne i virkeligheden har defineret det som deres *sfære* - så det, der sker dér, ER dybt alvorligt, fordi det er en væsentlig side af den vestlige hemisfære. Dét har vi ligesom ikke rigtigt ville gå ind i og forstå. Det er underligt uansvarligt: at hvad der foregår på spansk og portugisisk, det er egentlig ikke noget man tager helt så alvorligt som andre ting. Det var sådan noget *operetteagtigt* over dét, der foregik dér - som dækkede over nogle helt andre realiteter.

Der var vel en sympati fra dansk side fordi Cuba er et lille land?

DT: Der er da givetvis en sympati for 'det lille land', og der var jo også et stykke anti-amerikanisme i det - det er jo egentlig også en mærkelig ting, som vi måske heller ikke har analyseret os til bunds i: hvorfor der egentlig i så store dele af den danske befolkning er en så negativ holdning til et stort land, hvor demokratiets vugge stod - og som i og for sig *står* for demokratiet. Hvorfor er vi negative overfor det? Hvorfor betragter vi en marxistisk gruppe, som styrter et diktatur, som mere støtteværdige end det store demokrati?

MELLEM MAGELIGHED OG YDMYGHED

Du sagde et romantisk billede ikke bare i venstreorienterede kredse, men også blandt borgerlige?

DT: Ja, det var egentlig min fornemmelse. Der var ikke *nogen*, der egentlig tog det alvorligt - men det hænger måske også sammen med noget andet, som jeg også har en fornemmelse af: at danske borgerlige jo sjældent tager noget udenfor Danmark særligt alvorligt. Udenrigspolitik og en fast stillingtagen til hvad der sker i udlandet --- der vil jeg næsten sige: det er faktisk først med den nuværende regering det er blevet markant. Fx at man er gået med i Irak, hvor man egentlig ser eksempler på at man forsøger manifest fra borgerlig side at være *med på noget*.

Men ellers har holdningen jo egentlig været mere karakteriseret af Hartlings berømte ord til Mao om hvor udmærkede resultater hans kinesiske revolution havde frembragt: En samtale på et højt niveau - for Hartling, en mand der stod med fuldstændig de modsatte værdier af Mao - er jo egentlig karakteristisk for den dér rare og venlige måde hvorpå de borgerlige egentlig altid har behandlet hvad der foregik i udlandet. Det var ligesom ikke rigtigt noget, man tog sig af: man bevarede det pæne og venlige væsen overfor det og tog egentlig ikke manifest afstand.

Det kan jo være et resultat af to forskellige ting, ikke? Enten et gennemslag af, at vi i Danmark mener at have et konsensusdemokrati - denne her høje grad af enighed, hvor vi måske ikke tager politik så vanvittigt alvorligt - og derfor så bare ER mere moderate, også på udenrigspolitikken. Eller det kan være et gennemslag af småstatsmentaliteten: at det ikke er noget, der angår os - fordi Mao hører ikke efter hvad vi siger alligevel, og derfor kan vi sådan set sige hvad der giver pressen de bedste billeder, ikke?

DT: Jo. Jeg tror det er to ting: der er småstatsmentaliteten, men jeg synes også der er betydeligt element sådan af en vis form for borgerlig *magelighed*, vil jeg sige - man bryder sig ikke heller ikke om at lade sig bekymre af noget, der ligger langt væk og som man - rigtignok - heller ikke kan gøre meget ved. Men man kunne dog godt have en holdning.

Mht. Kina har iagttagerne jo sagt "Ja - det er muligt at respekten for retssikkerheden og menneskerettighederne ikke eksisterer, men hvad ville det gavne, hvis folk ikke har mad i maven?"

Tror du det er rigtigt at dét argument har spillet en rolle - at undertrykkelse kan være nødvendig for at undgå sult og uro - mens man har undladt at fokusere på politiske rettigheder?

DT: Det er da givetvis rigtigt. Det er jo også synspunkter man har mødt i de lande: "først må det materielle grundlag være i orden - før man overhovedet kan tænke i de baner". Så kommer der vel også dét næste argument at, i hvert fald for et land som Kina, som jeg selv har interesseret mig meget for: der melder sig også en vis *sindets ydmyghed* mht. hvordan man egentlig skal regere et land, hvor der bor mere end en milliard mennesker - det kan man ikke sådan uden videre komme med et bud på. Det kan være lidt mere kompliceret at kritisere: selvom der jo er dele i det, som jo selvfølgelig helt tydeligt er undertrykket, så er der jo også en historie, der viser at når centralregeringen svækkes så går det galt i Kina. Det er selvfølgelig ikke helt den samme situation som med det lille, revolutionære land.

En kobling af ydmyghed og magelighed?

DT: Ja.

DE USYNLIGE PRINCIPPER

Ville det, på baggrund af din bog "Mellem fortid og fremtid", være rigtigt at sige, at i Danmark har domstolssystemet; tanken om at der eksisterer formelle frihedsrettigheder; den legalistiske tankegang - de ting har trange kår?

DT: Det synes jeg egentlig. Det er meget karakteristisk for den danske debat om de fleste ting, og netop også fx om en hel del juridiske spørgsmål, at den er ikke særlig *specifik* og den ikke særlig *principiel*.

Tager man netop et eksempel som frihedsrettighederne kan man sige at i virkeligheden er der jo få lande, hvor man respekterer ejendomsretten så lidt som her. At argumentere ud fra et begreb som ejendomsretten og hvad den tilsiger - det er simpelthen ikke god tone i Danmark. Det er god tone at det er en ret som man, i videst muligt omfang, bør være indstillet på at holde nede - til fordel for hvad offentligheden egentlig kan kræve. Sådan en *stærk* opbakning bag ejendomsretten sporer man egentlig ikke.

Den personlige frihed respekteres i et vist omfang, men igen: det er ikke noget, der har været meget på tale - og derfor ikke noget man diskuterer meget. Boligens ukrænkelighed er jo i virkeligheden ikke-eksisterende: grundlovsbestemmelsen om dén gennemhulles af mere end 100 lovbestemmelser.

Vi er meget tilbøjelige til ikke at tage disse frihedsrettigheder som noget man diskuterer meget ud fra. Overhovedet at opstille en modsætning mellem grundloven og nogle rettigheder på den ene side og så lovgivningen på den anden, og så tage - kan vi sige - en *forfatningsmæssig* frihedsdiskussion... det har jo ikke været dansk mentalitet at gøre dét.

Der er jo de her løbende forsøg på at skabe en grundlovsdebat. Med EU-forfatningen er der en optimisme knyttet på at 'nu får vi en værdidiskussion', men det er ikke noget der---

DT: Det fænger slet ikke. Der er jo i virkeligheden ikke interesse. Man kan sige, det er næsten det modsatte i Danmark: det, som er problemet, og som gør at vi ikke får grundlovsdebatten, det er at når spørgsmålet kommer op, så vil der være nogle, der siger: "jamen, så kommer vi jo til at diskutere en række principielle ting!." Og så er dét jo i virkeligheden i et land som dette ofte et argument for *ikke at gøre noget* - AT det kan give anledning til en diskussion!

Det er jo i virkeligheden at stille tingene fuldstændigt på hovedet, for de fleste steder vil man jo *gerne* afklare principper og uenigheder og så se, hvor man er. Mens det jo så er dansk politik at gøre lige det modsatte: *undgå* at man egentlig kommer til at tage principiel stilling. Tage stilling til om Danmark er en del af Europa. Skal dét stå i en forfatning eller ej? Ja, selvfølgelig skal det da det - hvis man mener noget med det, så skal det da selvfølgelig stå der. Men SÅ er det bedre at lade være med at diskutere det.

På samme måde med frihedsrettigheder - skal man have dem, så skal man diskutere dem, og så skal man også have nogle flere end dem, man har i den nuværende grundlov, hvor man jo ikke er kommet længere end man var i 1848-9 - mens man jo altså ude i Europa og i hele verden har langt mere *specifikke* systemer, og derfor har mulighed for også retligt at prøve lovgivning og grundrettigheder, fordi det er noget man taler om - og noget man har skrevet ned, anerkender og diskuterer.

DEN PINLIGE UENIGHED

Jeg havde nær sagt: Hvordan er det at være jurist i sådan et land? Det svarer jo til at være missionær, næsten?

DT: Jo - det er jo også derfor jura er jo på mange måder kedeligt i dette land. En og anden vil jo også mene at nogle jurister er kedelige - fordi der jo ikke sker de ting, der gør visse andre steder. Det er karakteristisk at en del af den debat man har indenfor retsfilosofi jo er inspireret af - men i virkeligheden ikke passer rigtigt med - amerikansk lære. Der er en berømt amerikansk jurist, der hedder Dworkin - og han skriver om "Law's Empire", "Taking rights seriously" og alle disse ting - men det bygger jo på amerikansk forfatningstænkning: At man har en forfatning, hvor der STÅR NOGET; en forfatningsdomstol, der virkelig vil gå ind at diskutere ordlyden og fortolkningen af denne forfatning i relation til hvad der sker.

Sådan er det jo ikke herhjemme, og derfor bliver det underligt hult, når man tager disse ting op i Danmark og forsøger at bygge noget på den form for retsfilosofi. Det er da mægtigt *interessant*, men det siger egentlig ikke noget i en dansk virkelighed, hvor domstolene er langt mere håndværksmæssige, kan man sige, og dagligdags i deres fortolkning af de sager, de har med at gøre.

Nu er det her spørgsmål jo aktualiseret i øjeblikket af Terrorpakken - de frihedsrettigheder, du nævner, bliver jo berørt når man giver politiet nye beføjelser. Men hvis jeg læser dig rigtigt har du måske ikke så meget et problem med dén, aktuelle, kontekst som mere med de grundlæggende forhold?

DT: Jeg vil ikke sige vi har et *problem*. Tag fx ejendomsretten. Der vil jeg jo mene at det er jo sådan set på mange måder dér, skillelinien går, mellem borgerlig og socialistisk opfattelse. Den går jo sådan set egentlig langs respekten for ejendomsretten: spørgsmålet om hvad den enkelte skal have - hvor meget skal det offentlige have? Det kan man udhule ved hjælp af skatter og alle mulige ting - så kalder man det *regulering*, og 'det har så slet ikke noget med ejendomsretten at gøre'.

Mit eksempel er jo altid at man omkring 1920 førte nogle berømte sager, som handlede om en ny landbrugslovgivning - bl.a. ophævede man nogle gamle godsmasser og så lagde man en del af jorden ud. Det gjorde man uden at give erstatning, og man tog endda en pæn procent af disse godsers ejendom uden nogen som helst adkomst til det: *lensafløsning*. I højesteret diskuterede man, og der blev anlagt sag om det: er dette i strid med grundloven eller ej? Og det sagde man, at det var det ikke - uanset at man i højesteret udmærket godt vidste, at her var man meget, meget langt ude. Siden, kan man sige, har den danske grundlov i virkeligheden ikke kunnet beskytte ejendomsretten, for man har simpelthen - ved at undlade at få en konflikt, som man kunne have fået andre steder mellem lovgivningsmagt og domstole - valgt ikke at tage disse bestemmelser for pålydende.

Det synes jeg jo er noget, som er meget karakteristisk og interessant, og i hvert fald med årene er noget der gør, at jeg selv er gået *mere* ind i debatten. Denne her manglende respekt for ordlyden af visse bestemmelser - eller at man dog i hvert fald *diskuterer* om man skal bruge dem eller ej.... det er blevet karakteristisk at det bliver uprincipielt og uinteressant at diskutere tingene, når man egentlig ikke vil tage alvorligt hvad det er, det står for. Fx tage alvorligt at man *har* en magtens tredeling - og så *har* hvert af statsorganerne jo på sin vis også sit synspunkt og kan fortolke forskelligt. Dét er kommet lidt igen, nu her med den sidste dom om Tvind, men det har jo altså taget sin tid.

Der er to ting i det du siger - dels den MANGLENDE debat, men jo også at den debat der eksisterer ikke bliver SPECIFIK.

DT: Den bliver ikke specifik, for det er som om man ønsker at undgå debatten. I mange lande er det da min fornemmelse at politik er udtryk for en reel uenighed, man prøver at stille op. I Danmark er det jo som om det er det modsatte - der prøver man jo i virkeligheden at lade som om alle er *enige* om alting. Man holder på regeringsmagten ved at sige: 'Grundlæggende mener alle det samme om velfærdsstaten'. Det er altid pinligt og ubehageligt hvis man skaber konflikt. Dansk Folkeparti er jo så et eksempel på et parti, der gør lige det modsatte: som hele tiden prøver at manifestere sig som et *uenigt parti*, i stedet for et *enigt parti* - og så i virkeligheden også får stemmer på det.

Hvis man skal forsvare den måde som Danmark så fungerer på, så kunne man sige: 'Vi har et meget sofistikeret niveau at køre de her ting på, for vi holder ligesom debatten inde i os selv: vi VED godt at der er nogle meningsuenigheder, men vi er i stand til at løfte os op over dem, så når vi går ind i den politiske diskussion, så leder vi efter balance, tolerance, forståelse, sympati, solidaritet' - alle de her danske plus-ord. Så det er ikke fordi uenigheden ikke eksisterer, det er sådan set heller ikke fordi den ikke bliver behandlet - men det sker i et meget komplekst, socialt spil.

DT: Det er jeg enig i, og det har bestemt også en meget stor politisk styrke at man på den måde får et meget urbant og grundlæggende behageligt politisk liv og klima. Men det har nogle omkostninger, som

vi så også engang imellem selvfølgelig lige BØR diskutere med os selv. EU-forbeholdene er jo et eksempel på noget, der dukker op - hvor man så forsøger at isolere en lille uenighed, og nu står vi rent ud sagt med nogle udenrigspolitiske problemer, som så kan være lidt svære at løse, af dén grund. Det er, tror jeg, jo noget med at finde en balance mellem hvad der på mange måder er en god, politisk kultur og så alligevel noget, der kan blive FOR kedeligt --- hvis man SLET ikke tør diskutere det.

DEN USYNLIGE STATSMAGT

Der er vel også en grad af strategi og taktik i det? På de juridiske spørgsmål, som man helst ikke vil have undersøgt, siger man: "De ting er vi jo enige om", men de spørgsmål, der kan give én nogle point, der siger man "Det må vi kigge på".

DT: Og så har det selvfølgelig også noget at gøre med den måde hvorpå vores statsorganer er indrettet. Nu har vi et sæt domstole her, som er helt anderledes end den måde man gør det på i de angelsaksiske lande. Hvor dommere i Amerika undertiden vælges, undertiden udnævnes, men jo ofte er folk med en betydelig praktisk erfaring som jurister udenfor et domstolssystem, så har vi jo et meget 'professionelt' domstolssystem, som er *opdraget indefra* og, kan man sige, i nær tilknytning til hele *statsapparatet* som sådan. Og som i og for sig er indstillet på at løse opgaver på en *teknisk* måde - det er jo ikke et system, der er sammensat så man finder personligheder, som har været ude i det frie liv, kan man sige - og som advokater har forsvaret, kæmpet for forskellige interesser og derfor fører disse interesser med ind igen i retssalen og vil hævde domstolene som et system.

Jeg tror det danske domstolssystem ser sig selv meget som en gruppe, der har en praktisk opgave - at løse nogle konflikter - men i og for sig ikke ser det som en opgave at hævde sig som en statsmagt.

Det er meget integreret?

DT: Det er en integreret del, der har en specifik opgave at løse i det danske samfund - nemlig at sørge for at folk i stedet for at slås så går til domstolene og løser deres konflikter å den måde.

Og vel netop i det danske SAMFUND og ikke i den danske STAT? Der er vel ikke engang i Danmark en fornemmelse af, at 'vi er en del af STATEN'? Men netop, som du siger, en del af SAMFUNDET -

DT: Det tror jeg meget. Det er vel også noget, der er karakteristisk i Danmark: statstanken er vel sådan meget ved at blive afløst af 'civilsamfund'/'almindeligt samfund'. Man er ikke glad for at skulle tage ansvaret og tale med et så stort ord, som det er at sige: at STATEN jo faktisk HAR også en funktion, der skal hænge sammen. Og de politiske partier, der især måske burde stå for den tankegang - der kunne man tænke på sådan ét som Det Konservative Folkeparti - er jo også meget tilbøjelige til idag at lægge afstand til idéen om staten, som egentlig grundlæggende ansvarlig for mange ting - som *det egentligt samlende* i Danmark.

Det bliver jo et problem både for de anarkistiske liberalister og for de anarkistiske socialister ude på yderfløjene - ingen af dem kan kalde til kamp mod 'en totalitær stat', fordi det runger hult!

DT: Ja. Det har ændret sig helt kolossalt - det ser man også meget tydeligt. Hvis jeg tænker på den generation, som min far tilhørte - han var dommer, og jeg var ikke i tvivl om at han følte sig som en stats-tjenestemand og mente at den ret, han var et medlem af, var en del af det danske statsmagts-apparat. Der tror jeg der er mange dommere, der vil føle det helt anderledes idag - og masser af embedsmænd føler ikke på samme måde at de er ansat i staten: de er der, de løser en opgave, men de kunne i og for sig lige så godt sidde i en hvilken som helst anden del af samfundet og løse den. Staten er for mange blevet en DEL af samfundet.

I den traditionelle tankegang – i hvert fald den konservative - der vil ansvar og pligter jo hænge sammen. Men der hvor danskerne er mest optaget af deres rettigheder er de sociale rettigheder – det er ifbm. terløn og invalidepension osv.

DT: Helt åbenbart, ikke? Det har jo været, tror jeg, et enormt skred - og som jo også mærkes hos de konservative, fordi dét et jo sådan set mærkesagen: at der er symmetri mellem rettigheder og pligter. Og yderligere, synes jeg, for en rigtig konservativ, med det meget smukke princip at dén, der KAN yde meget, GØR det jo så også og HAR et tilsvarende stort ansvar. Jo mere man kan, jo dygtigere man er, jo mere man i og for sig har fået - eller har mulighed for at repræsentere – af en tradition, jo større et ANSVAR har man egentlig også overfor staten og overfor samfundet. Og dét er jo ikke noget, der længere betones meget.

Det er jo en forskel til liberalismen? Liberalisten kan sige. "Nu har jeg gjort mit, farvel, nu går jeg!" - en minimumstankegang.

DT: Jo, eller at: 'der er grænser for hvad staten kan gøre for mig'. I rendyrket form vil forskellen være at den, som kan meget og som er konservativ vil føle sig FORPLIGTET til at yde meget, også for andre. Mens man kan sige: den grundlæggende liberale vil føle sig forpligtet til at yde meget men så tænke, "Når jeg yder meget, gavner det mig selv, men ved at det gavner mig selv gavner det så også andre at der kommer noget i gang..." Man vil springe leddet med *ansvaret overfor staten* over.

Og der er vel den anden elementære forskel på konservatismen og liberalismen. at hos de konservative er der en stolthed i at have en udviklet, udfoldet, "elaborate" [udførlig, forarbejdet] stat -

DT: Det er jo, i det omfang jeg prøver at skrive lidt om det, et af mine kritikpunkter. Noget af det, jeg er betænkelig ved, mht. den måde hvorpå dansk konservatisme for øjeblikket foregår, det er at jeg synes at dette ansvarselement og denne byggen-op-omkring-en-stat, som bør hjælpe, når dét er nødvendigt, og også bør bakkes op af mennesker med en stærk ansvarsfølelse - dét synes jeg er noget som det Konservative parti idag underspiller. I virkeligheden er den borgerlige politik der føres i meget vidt omfang mere liberalistisk end den er hvad jeg vil kalde traditionelt konservativ.

Frygter konservatismen liberalismens instrumentalisme - at man altid vil nedbringe omkostningerne: det kvantificérbare element?

DT: Det vil jeg sige. Liberalismen bygger jo på jo på et andet værdisæt end konservatismen - størst mulig frihed, hvor dét så også skaber det bedste samfund; men hvor graden af regulering bør være betydelig mindre end den konservative vil sige. Han vil mene det er nødvendigt at staten skrider ind og regulerer på en række områder - ellers kommer det til at gå for vidt. Og den tankegang tror jeg egentlig masser af mennesker har - jeg tror mere grundlæggende måske det er talentet i den måde, hvorpå de to forskellige budskaber i dag bliver fremført - end det er en grundlæggende uenighed i at De Konservative har meget at sige i det danske samfund - som gør, at det går som det gør i øjeblikket.

RETFÆRDIGHED OG EN NY TIDS TRUSLER

De kræfter, man opruster politiet imod - terroristerne, Tvind osv. - er jo meget stærke organisationer. Det, der sker for den konservative er vel at man får en kamp mellem to - konservative - værdier: på den ene side ønsket om forbrydelse ikke skal kunne betale sig, på den anden side: respekten for individet og lovens bogstav. Er det det, der sker?

DT: Det sker der jo selvfølgelig - så sker der jo selvfølgelig også det for øjeblikket, som måske også lidt har at gøre med vores manglende idédebat, at mange af de idéer som vi hylder - eller måden vi hylder dem på - altså fx retsstatsværdien og de normer vi nu mener skal gælde indenfor vores retspleje, de er jo bygget op i et samfund, som det så ud i midten af 1800-årene. Modsætningen til de idealer var jo et absolutistisk styre, anvendelsen af inkvisitoriske domstole, langvarige fængselsstraffe, hvis man ikke ville svare på spørgsmål, og en lang række misbrug.

Det er, som om man savner en moderne orienteret debat, der også siger: Nu lever vi altså ikke længere i 1850erne. Nu er det ikke mere opgøret med absolutismen, vi taler om, nu er vi nødt til at diskutere med os selv: de retsstatsnormer, de idealer vi har for vores retspleje, hvordan forholder de sig så til de muligheder, som forbrydelser har idag? Kæmpestore apparater: der kan hyres de bedste advokater, de dygtigste regnskabsfolk, der er mulighed for at få det mest avancerede, tekniske udstyr. En lang række ting, hvor det endda kan være svært for staten overhovedet at leve op til det niveau, som forbrydelser bliver begået på. Hvilke krav stiller det så i virkeligheden til udviklingen af vores egen lovgivning, for at vi kan komme det til livs? Den debat får vi jo så ikke - så får vi sådan en underlig skæv debat med "hjælp, nu sker der noget med vores retsstatsprincipper!" - uden at vi får diskuteret de der ting igennem.

Personligt synes jeg jo nok at man da i høj grad kan diskutere --- som du også helt rigtigt sagde --- den afvejning af hvor meget kriminalitet man vil tolerere ift. bevarelsen af nogle bestemte grundlæggende principper. Så er man jo også nødt til at diskutere, om man ikke engang imellem godt vil slå af på de principper for at undgå noget af den kriminalitet.

Er der en fornemmelse af hvis vi skærper straffen, så bliver forbrydelserne bare værre? Hvor man næsten er ét skridt fra at synes at kriminalitet er et dynamisk element i samfundet?

DT: Den tekniske behandling af kriminalitet, kriminologien, den har det egentlig ligesom pædagogik og forskellige andre videnskaber: der er en bestemt gruppe, der har nogle ganske bestemte syn på

hvordan det er. Det hører til *den gode mening* indenfor kriminologi at strengere straf ikke er godt - og selvom man kan påvise resultater fra Amerika og andre steder, der jo sådan set kunne tyde på at det undertiden måske faktisk *har* en virkning, så er det noget, man nødvendig vil tage med.

Jeg synes på mange af de punkter er debatten ikke tilstrækkelig åben, fordi den bygger på nogle ganske bestemte synspunkter, som egentlig ikke er åbne overfor samfundets udvikling, som den er idag. Det tror jeg er meget karakteristisk for den diskussion: man råber op som om staten vil styrte sammen. Jeg tror ikke så meget det er straffen, der er problemet - mere nogle af disse grundsætninger: Hvordan beskytter man så et vidne? Er det for galt med anonyme vidner - eller er det ikke for galt? Det hører til *hovedproblemerne* - om man kan acceptere dét. Man kunne sige: skal man bruge et anonymt vidne vil det jo kun være indenfor nogle kredse, som ligger milevidt fra hvad almindelige mennesker overhovedet kan tænkes at komme ud for, så der er ikke nogen fare for at man selv vil blive dømt af et anonymt vidne. Er det ikke at foretrække, i virkeligheden, frem for at store, alvorlige former for kriminalitet ikke bliver straffet?

Det synes jeg da ikke er så nemt et spørgsmål, men der er mange *rygmarvsreaktioner* på det: "Det kan man ikke have".

Men det bliver sådan meget let en diskussion mellem principperne og utilitarismen (nytteværdien), ikke? Det her ord, "retsfølelsen", hvad ligger der i det?

DT: Konservativ tankegang må altid gå ud fra at forbrydelse ikke kan betale sig. Den konservative tanke vil jo sikre borgeren mod den krænkelse, som ligger i at han føler at forbrydere ikke bliver straffet, at det kan *betale sig*; at der er for store muligheder for at blive frifundet, så den flinke og den lovlydige borger derved i virkeligheden ikke belønnet tilstrækkeligt, fordi forbryderne kommer afsted med for meget. Det tror jeg også i meget vidt omfang er socialdemokratisk tankegang - man skal ud på nogle bestemte akademiske fløje for at folk i virkeligheden ser anderledes på det. Jeg tror det er helt grundlæggende for de fleste mennesker, så der er *stemmer* i den form for politik. Så er spørgsmålet jo: hvilke justeringer skal der så egentlig til? Så står man lidt i virkeligheden i dag i den situation, at de teknikere, der kunne være, næsten allesammen afviser at have med et projekt at gøre, der hedder: 'hvordan justerer vi egentlig forbrydelses-virkeligheden idag til de normer vi har'?

Du siger i virkeligheden at du ikke er så bekymret, så paranoid på spørgsmål om overvågningssamfundet og en række af de der prospekter - men at det ikke er en diskussion, man er i stand til at tage, fordi man ikke er vant til at have den? Man er ikke vant til at have den konkrete, præcise, specifikke diskussion?

DT: Og man VIL heller ikke tage den - på en eller anden måde så afviser man den inden man overhovedet er kommet igang. I stedet for at rejse de spørgsmål - "hvad gør vi så med denne her form for kriminalitet?" - så begynder man straks at afvise det: "det strider mod danske regler, det strider mod hvad en dommer vil være med til!" Det er *muligt*, men nu må vi jo lige diskutere: hvad er så alternativet til det og vil vi acceptere det modsatte samfund? Den diskussion får vi ikke.

Men det skyldes vel også at man fra centrum-venstre ud siger, "Kriminalitet har en social årsag " - eller social baggrund i hvert fald - mens man fra centrum-højre ud siger: "Vi leder efter den holdningsmæssige variabel - det er opdragelsen osv." Så flytter begge sider jo debatten ud af juraen.

DT: Det er jo ikke småforbrydere, vi taler om her: det er jo den organiserede kriminalitet, man er ude efter her. Måske bygger det så også lidt på et lidt naivt venstrefløjsbillede, nogle gange, som man jo har set gennem hele Den Kolde Krig; som om noget af det er en fortsættelse af det samme naive forhold til idéen om at 'det onde og mørkets magter eksisterer i virkeligheden ikke'. Eller: 'hvis vi er rare nok, så kommer de ingen vegne'. Men det er jo spørgsmålet, om det helt er sådan.

DEN BESKIDTE JURA

Du tegner her et billede af et dansk samfund, som måske ikke i unik men i hvert fald særlig grad har et uafklaret forhold til juraen.

DT: Man kunne måske også præcisere det og sige: det, vi har et meget uafklaret forhold til – eller *intet* forhold til – det er forståelsen af, at jura jo også er en del af politikken. Det, der jo er karakteristisk for det amerikanske system er at jura indgår i politikken som en norm og noget, man diskuterer politisk – mens vi er *meget* håndskey overfor tanken. Det tror jeg også ligger meget i den juridiske uddannelse, hvor man jo ikke læser andet end jura. Det er noget, jeg selv prøver at sige tit: jeg synes at studiet burde reformeres.

Jurister lærer alt for lidt om forståelsen af, at jura jo bare er en af mange ting, man bruger i løsningsmodeller. Hvis man ikke forstår politik, men sidder i et ministerium eller andre steder, så er det meget, meget sjældent at løsningen af et problem udelukkende foretages ved en overvejelse af, hvilken regel der er den bedste. Der indgår jo masser af politiske overvejelser i det, og det er man nødt til at have med hvis man skal forstå det. Det bliver mere og mere relevant, men det er som om det juridiske studium og juristerne ikke helt vil acceptere at sådan er det altså: Jura er ikke så 'ren', som man tror den er.

Men det at grænsedragningen er vanskelig står uklart på BEGGE sider, ikke? Fordi det står uklart for dem, der ikke er jurister, også, ikke?

DT: Jo. De, der ikke er jurister, tror nok meget på, at jurister kan løse problemer juridisk – og det har der også været en politisk tendens til: *juridificeringen* af konflikter. I stedet for at man tager dem som et politisk opgør, nedsætter man en kommission, der skal prøve at finde ud af det (og dén konstaterer at 'når det kom til stykket så var der måske nogle fejl, men de er svære at placere'). Frem for at tage et opgør. Mens juraen på den anden side har svært ved at forstå at skal man diskutere rettigheder – skal man diskutere de her spørgsmål, fx om kriminalitetsbekæmpelse, så *bliver* det jo også politiske spørgsmål om holdninger – og om hvilke principper, man vil give køb på for at opnå nogle andre resultater. Så kan man ikke bare råbe "retsstat".

Der er et mærkeligt paradoks – fordi man på den ene side har et syn på juraen som noget vi ikke interesserer os for eller bruger, men samtidig har en illusion om hvor klinisk og effektiv den er?

DT: Ja.

I et samfund, som har problemer med at gå ind i det grænseland mellem jura og politik, vil nogle sige at mange af de emner vi har set de sidste 10 år er en række eruptioner, hvor nogle af de her konflikter kommer frem. EU-diskussionen, terrorismen, statsretligt med Irakkrigen --- Tamilsagen. Er det dit indtryk at Tamilsagen for en stor del af befolkningen var en opvågning til hvordan det juridiske system fungerer?

DT: Det kunne godt være. Altså, det kunne ikke undre dem, der har været i et ministerium eller kender et ministerium, at ting foregår på den måde, men det var nok en opvågning på to punkter. Dels tror jeg mange mennesker netop havde troet på det her lidt *kliniske*: jura er jo bare ren og pæn – og slet ikke var klar over hvor mange kompromisser der ligger i håndteringen af en sag i et ministerium.

Og så var det naturligvis en brat opvågning for mange danske embedsmænd: hvis man troede at det politiske system ville dække én, så gjorde det det altså *ikke*. Det tror jeg måske var den mest bratte opvågning, som nogen fik dér: det var i virkeligheden at, i et ministerium, der var vant til at man sondrede imellem det tekniske-juridiske, som ministeriet stod for, og den politiske dækning udadtil – der blev de to ting pludselig blandet sammen. Da den, der skulle dække det udadtil ikke ville gøre det alligevel men sagde: 'det var systemet, der narrede mig'.

Der skete noget, som har været fuldstændigt afgørende, tror jeg, for embedsmænds forståelse – eller BØR være det. Nu kan vi se i Farumsagen at det ikke er trængt helt ind endnu, men altså: det må jo gradvist trænge ind. At der altså ER en sammenhæng dér mellem embedsmænd og det politiske system, som embedsmændene er nødt til at tage meget alvorligt.

IRAK: LOVEN PÅ BEGGE SIDER

Men hvis man får den udvikling, hvor enhver bliver mere opmærksom på rettigheder og pligter, hvad der faktisk står med småt, så vil man få et samfund hvor folk bliver belønnet for at opføre sig meget defensivt og kontraktligt. Når man hører hvad der engang imellem kommer ud af det amerikanske retssystem tænker mange europæere, måske danskere i særlig grad: det er jo absurd. Er der ikke en risiko for dét, som man måske ser i USA: at juraen kommer ind alle steder?

DT: Noget af det, der er problemet i det amerikanske system er bl.a. erstatningsret – enorme beløb og fuldstændige tilfældigheder; det er jo også et stort land hvor tingene ikke hænger sammen. Der er jo så også et stykke politik i den måde hvorpå man idømmer erstatninger. Det tror jeg ikke der er meget fare for at vi får her, i den form. Men der er da ikke tvivl om, at man herhjemme er nødt til at besinde sig meget mere på at juraen altså *er* i en meget stærk udvikling.

Du nævnte før også sådan noget som Irakkrigen: der var man nødt til at besinde sig på den folkeret vi

har haft indtil nu - hvordan den ser ud. Nu har vi altså haft flere eksempler i de sidste 10 år på at man rent faktisk går ind over en nationalgrænse for at stoppe en eller anden form for drab eller diktatorer. Vi har set at FN, som man troede meget på i 1945, når det kommer til stykket *ikke* er i stand til at løse eller håndtere disse konflikter. Vi har så ét land, USA, der kan det – så er det jo ligesom dér, folkeretten begynder. Så kan det jo ikke nytte noget at blive ved med at sige at folkeretten ligger i en FN-beslutning. Vi er nødt til hele tiden at tage bestik af at der sker noget – og det er en af juraens opgaver.

Men regeringen spiller vel på to heste – begrundet sig med et ikke-juridisk argument: solidariteten med USA, og siger samtidig: det eneste, det her handlede om var FN: FN's ord er lov.

DT: Sådan som jeg forstår det man siger, så er det at der var jo en FN-resolution som USA sådan set gennemførte – den var ikke helt så specifik, som man kunne have ønsket, men sådan som jeg ser det var der jo meget der tydede på, at dét kunne man heller ikke i virkeligheden regne med at få. Så var spørgsmålet: skal man skride ind nu eller lade være? Nu USA gør det, så var det i min vurdering helt rigtigt for den danske regering at sige: når det kommer til stykket, så er vi sådan set *mere med USA og mere mod Saddam Hussein* end vi er med på franskmændenes og tyskernes enegang mens Hussein bliver siddende hvor han er. Der synes jeg det var en rigtig beslutning.

Er det så "en rigtig beslutning" på et utilitaristisk grundlag? At vi kan se i hvilken retning det går, og så må vi prøve at få det bedste ud af det?

DT: Jeg synes det var *et stykke politik* - en rigtig markering at sige: Vi er *for* den stat, som vil fjerne diktaturet og som vil prøve, på en eller anden måde at gøre noget i den sump, som Mellemøsten er blevet. Frem for de lande der, som Frankrig, helt åbenbart prøvede at slå egen mønt af det, eller, som Tyskland, prøvede at høste en indenrigspolitisk gevinst på at holde sig udenfor. Der synes jeg vi gjorde rigtigt i at være hos dem, der *ville noget*.

Men kritikerne prøver jo netop at begrunde deres skepsis juridisk: "Det er en overtrædelse af folkeretten – det går ikke".

DT: Jamen, det er jo *så* tvivlsomt. Nogle vil sige det er folkeretsstridigt – hvorfor? Jo, hvis man mener at det er en FN-beslutning om at nu kan man gå ind i Irak, der ville være det eneste, der kunne skabe folkeretlig legitimitet. Hvis man betragter den omstændighed at man altså i mange år har ført en forhandling om opfyldelse af nogle FN-resolutioner mens Saddam Hussein har nægtet at gøre det - og så på et givet tidspunkt, hvor man i øvrigt har en resolution om at der skal ske noget og Hussein skal opfylde den, så *gennemtrumfer* den... dét synes jeg er en hårfin afvejning, hvor man kan have det ene eller det andet synspunkt, men det er mere *politik* end det er *ret*.

INGEN FORFATNINGSDOMSTOL UDEN EN - FORFATNING

Hvordan kan man få denne her debat til at hænge sammen overfor befolkningen? Jura fremstår som sådan en "sort boks" – man kommer et stykke papir i og der kommer et resultat ud.

DT: Jura er jo meget mere usikkert end jeg tror mange mennesker egentlig gør sig klart. Selvfølgelig er der tilfælde, hvor juraen har et svar – hvis man nu har en lov, hvor noget lige præcis står – men grunden til at der uddannes jurister og det tager en hel del år at blive jurist, det er jo at det ikke er særlig let - at man ikke lige kan slå det op. Men at det jo i meget vidt omfang er en *tænkemåde* og en måde at argumentere på, bruge de rigtige argumentationsformer eller de rigtige grundlag, og så nå frem til en løsning. Tager vi netop Irakkrigen, så vil jeg jo sige at for en trænet jurist er der netop argumenter at hente, der kan føre til både det ene og det andet resultat.

Det andet eksempel, man kunne nævne, det var i virkeligheden den sag om Tvind, der var for et par år siden. Man kunne nå frem til at den lov der blev gennemført var i strid med grundloven, man kunne også som jurist have argumenteret for det modsatte – jeg er lige ved at sige: *lige* så overbevisende. Meget tit er det så tæt ved, at det nok er argumentationens lødighed, der bliver det afgørende – den gode jura kan jo vise sig på begge punkter og føre til både det ene og det andet resultat.

Nu har vi en EU-forfatningsdebat i øjeblikket, har jeg ladet mig fortælle, og der jo nok nogle, der ser i den udvikling der kommer til at ske i Europa de næste år et perspektiv, hvor domstolene i det hele taget – EU's, Menneskerettighedsdomstolen, vores egne – kunne få en langt større rolle at spille. Hvis man faktisk gennemfører en kompetencefordeling, som er konkret, så vil nogle sige: der bliver nok at lave hvis man er jurist.

DT: Det er jo også rigtigt. Hvis man jo nu netop tager EU, så er der jo ikke nogen som helst tvivl om at domstolen ar spillet en kolossal rolle for integrationen og for håndhævelse af normer. Jura i den forstand er jo hævet over politiske interesser i betydningen at hvert land kunne have sine egne, konkrete interesser. Går man ind i andre besluttede organer i EU – altså fx Ministerrådet; dér kan det ikke undgås at nationale interesser kommer til at spille en rolle. Men der har det været EU-domstolens rolle at *fremme* integrationen, og det har den også gjort i så høj grad at nogle har været inde på at den jo virkeligheden var politisk, fordi den gik frem i et hurtigere tempo end landene ville være med på.

Det samme kan man jo sige om menneskerettighedsdomstolen: det er jo også en domstol, der har et helt specifikt formål. I og med at den er der, så vil den fremme menneskerettigheder, fordi det simpelthen er det, den skal – og den har jo udvidet menneskerettighedsområdet (og idéen om hvad en menneskerettighed er) *langt* udover hvad man tænkte sig i 1950, da man gav den. Og det samme kan man jo se mange steder, hvor man har det, der hedder en forfatningsdomstol – altså en domstol, der er specifikt indrettet på at tage stilling til konflikter mellem en grundlov så en national lov. Det har vi jo ikke i Danmark, der er det jo højesteret der gør det.

Burde vi have det?

DT: Man kan sige ja eller nej – jeg tror ikke det har nogen mening at få det i Danmark i dag, fordi vores grundlov er så lidt specifik, at der simpelthen ikke kan føres sager som er fornuftige nok. Men man kan jo se de steder hvor man har det – typisk lande, der får nye, moderne forfatninger med et bredt spektrum af frihedsrettigheder, typisk inspireret af menneskerettighederne – der sker der jo så også en udvikling. Så kommer der jo masser af sager. Altså: *har* man domstolen, så vil den også føre til at der

kommer sager, så er man opmærksom på det, og så får man defineret et område. Har man det ikke, som her, så undgår vi det også. Det er vitterligt et politisk valg.

Her er vi tilbage ved noget af det, vi talte om i begyndelsen: vil man gerne have nogle flere principielle diskussioner om hvad jura og hvad rettigheder er, hvad den enkelte kan, hvor staten står, så er vejen jo en forfatning, der tager stilling til sådan nogle ting, og en domstol, der formidler mellem forfatningen og så den lovgivning der kommer. Og er med til at lægge en praksis, der afklarer disse ting. Det system vi har i Danmark vil typisk gå den modsatte vej – fordi det er så kompliceret at føre sager, og den danske højesteret i virkeligheden ikke er indrettet på at tage stilling til den slags konflikter, fordi det er en *ren* juridisk domstol, grundlæggende indrettet på at tage stilling til tekniske-juridiske konflikter og ikke konflikter, som indebærer politiske spørgsmål.

Så man kan ikke have en forfatningsdomstol før man har en forfatning?

DT: Man kan ikke have den før man har en forfatning - og når man har den bør den besættes med personer, som ikke bare er udnævnt i kraft af deres juridiske kendskab: der bør også sidde nogle i den, som har et kendskab til det politiske liv, således at man får en dobbelt sagkundskab.

Der er jo en parallel til Folkekirken i det her, ikke?

DT: Ja. Hvad jeg kritiserer i den øjeblikkelige folkekirkedebat det er jo mange ting. Der står vi igen overfor et organ, som er en del af statsmagten, og de vil så ikke være ved det. Og så prøver man for øjeblikket – senest jo, og uhyggeligst, i sagen om en gudsfornægtende præst - i virkeligheden at benægte at man står overfor et kolossalt problem og at den eneste rigtige måde at løse det på selvfølgelig er at bruge de organer, som nu er til det: nemlig en domstol, der består af en dommer og to teologer. Så prøver man i stedet at løse det selv – så bliver der ikke snakket for meget om det og så tror man det er løst. *Det tror jeg ikke det er.* Og jeg er bange for at jo mere man går den vej, jo heftigere vil ønsket om en adskillelse af stat og kirke komme, fordi kirken ikke både kan ville være sig selv og samtidig være en del af staten.

Der er jo en mangel på realitetssans, fordi man SAMTIDIG har denne her fuldstændigt entydige afvisning af at man kan sammenblande religion og politik! Og man nærmest kræver af enhver muslim, som kommer i nærheden af en vælgerforening, at der skal underskrives en håndfæstning – samtidig med at man har netop det der forløb i kirken, der så er blevet afgjort her i agurketiden.

DT: Og på samme måde er det helt besynderligt at hvis en muslim dukker op i en politisk sammenhæng, så skal han jo frasige sig alt, hvad der overhovedet er naturlig værdiballast, som han kommer med, for at indgå i det parti. Det kan jo heller ikke være rigtigt.

EU: ENDNU LANGT TIL ÉT RETSSYSTEM

Omkring EU igen: det, man vel vil se som positivt ved den der juridificering af EU, at man opnår gennemskuelighed.

DT: Jojo, der må man sige, der er jura relativt kedelig. Det er til en vis grad ligesom ingeniørkunst og andet: det er jo regler, som er lavet for at ting skal blive nemmere og være de samme alle steder.

Men vil det blive nemmere? Hvis vi tager USA igen: hvis man skal sammenbygge de juridiske systemer for alle de europæiske lande, som jo har forskellige politiske systemer (nogle af dem HAR dårligt nok politiske systemer!) så vil man få et kaos i stedet for, så man netop får uigennemskuelighed?

DT: Men det er jo heller ikke der, vi er lige nu. Lige nu så er det jo opbygningen af disse tre søjler, det drejer sig om – hvor man er meget, meget vidt på det indre marked (hvor de store tilbageværende ændringer vel mere sådan er mentaliteten og fup rundt omkring, end det i og for sig er grundlæggende anerkendelse af hvordan tingene egentlig bør være). Så kommer de næste søjler – det politiske og det retlige, integrationen og alle disse ting. Der er det jo ikke så meget juraen, der er det jo nok så meget *politik*, det drejer sig om (bortset fra det retlige samarbejde hvor Danmark så har valgt at stå udenfor). Det er jo igen alt sammen noget, der skal gøre tingene lettere og enklere: der er jo ikke nogen, der i princippet vil blande sig i de enkelte landes måde at indrette deres stat på – udover at den skal være demokratisk og det er kun godt.

Men kan man forestille sig en udvikling ift. den enkelte borger, der kunne have et udestående med en eller anden myndighed, så vil der være et antal domsinstanser hvor du kan tage din sag hen og det skal alt sammen oversættes til et stort antal sprog---

DT: Det er jo ikke der, vi er. Det gør jo ikke indgreb – de nationale domstole er der jo stadigvæk. EU-domstolene, og det ændrer sig jo ikke i øjeblikket, kommer jo kun ind i billedet i det omfang der er tale om anvendelsen af en EU-regel. Der er der en mulighed for at forelægge spørgsmålet – eller man skal endda, hvis der er uenighed, forelægge spørgsmålet for EU-domstolen for at få at vide hvordan det er.

Det vi jo er meget langt fra --- det er en af de diskussioner, man har, men den er jo sådan set ikke EU-afhængig mere EU-*interessant*: det er diskussionen om i hvilket omfang nationale retssystemer skal bevares. Der er allerede store problemer, for der er grundlæggende forskelle mellem engelsk og kontinental ret, også dansk ret. Man overvejer så nogle harmoniseringer, men det er i virkeligheden en helt anden diskussion end EU's forfatningsdiskussion, for den harmonisering er der ikke noget krav om, og det ligger der ikke.

Men det er jo noget, som man naturligt må diskutere, selvfølgelig, når jurister mødes. Og som vel også med rette *kan* diskuteres. Man kan spørge sig selv: hvad mening er der i at et antal mennesker sidder i Danmark for øjeblikket og kun læser dansk ret? Der sker jo temmelig meget og meget interessant også i juraen udenfor. Der kan man så spørge sig selv: Kan man ikke lave fx også nogle juridiske studier, der var mere internationalt indrettet? Sådan nogle spørgsmål tror jeg vil blive meget aktuelle i fremtiden, men derfra og så til at domstolene skal begynde at påkende – altså udover som man gør nu, med sager der har flere tilknytningspunkter – er der langt. Længere er vi slet ikke for øjeblikket.

DE TOMME DANSKE KAR

I forhold til spørgsmålet om hele brydningen mellem det nationale og det internationale vil nogle jo sige, at den rigtige konservatisme finder man i dag i Danmark i Dansk Folkeparti og andre steder i partier, der argumenterer for - om ikke en selvtilstrækkelighed, så et balancepunkt, der har det meget godt indenfor de nationale grænser, som man kender dem. Det er vel i virkeligheden et meget traditionelt konservativt princip: før vi ved om vi skal bevæge os i en retning, så skal vi vide hvor den fører os hen - vi accepterer ikke fremskridt fordi der står "fremskridt" på kassen.

DT: Vi forandrer ikke bare for at forandre, men når der er gode grunde til det. Nu er de Konservative jo et af de partier, der for så vidt går ind for en europæisk dimension. Integration og et nyt Europa bygger jo ikke på en forestilling om at Europa er ét i den forstand er ens, men på at Europa er en mangfoldighed af kulturer, mennesker, sprog, litteraturer osv., som har en fordel i at arbejde sammen, fordi de simpelthen ligner hinanden på så mange punkter og har så meget de kan give hinanden.

Det er jo også det, jeg argumenterer for i den debatbog: at jeg synes de Konservative sådan set gør for lidt for dansk kultur som det nødvendige udgangspunkt som danskere skal have for kvalificeret at gå ind i en europæisk debat. Der er jo ikke nogen mennesker, der er *europæere* - alle er jo fra et eller andet land, og har så en overordnet forestilling om at det kan være --- hvis man nu går ind for den tankegang, hvad jeg også gør --- at det er en stor fordel og en kæmpe berigelse at være sammen med mennesker fra andre europæiske lande.

Men berigelsen ligger jo i at man er *forskellige* - og berigelsen for andre i at være sammen med danskere er jo, at danskere kommer med noget - *ved* noget om sig selv; *har* en kultur, *har* en debat, *har* noget at komme med, ikke bare kommer som nogle *tomme kar*, der er med på et eller andet mere eller mindre håndværksmæssigt grundlag, men netop kommer med nogle værdier, som man har diskuteret hjemme hos sig selv.

Er der en ironi i at vi på den ene side har unge generationer som er historie- og kulturløse, og samtidig: denne her nationale orientering eller renæssance?

DT: Ja, det synes jeg faktisk der er en ironi i. Jeg undrer mig meget.

Nu er det jo sjovt, når du netop tager Dansk Folkeparti, så må man jo lade dem at det er jo sådan set noget, de gerne vil gøre noget ved, for de går jo i princippet ind for mere undervisning og flere penge til universiteterne, støtte til dansk kultur - der er jo sådan set en sammenhæng, på dét punkt, i Dansk Folkepartis måde at anskue tingene på som jeg i virkeligheden savner i det Konservative Folkeparti, hvor man burde stå meget meget stærkere på de danske ting og sige: Vores udgangspunkt er naturligvis at den danske basis skal være i orden - det er med det udgangspunkt, vi kommer. Så kan vi noget, som vi kan møde de andre med - og som vi kan komme videre med. Det handler ikke om national isolation - det er jo dér, på dét punkt Dansk Folkeparti adskiller sig fra de Konservative. Men det handler om at *kunne* noget, og så - med det udgangspunkt - tage del i debatten. Og der synes jeg at partiet er for svagt, når det gælder styrkelsen af den danske del.

DET NØDVENDIGE VINGEFANG

Et godt argument for en konservativ, det er når noget er organisk, ikke? Der kunne man sige – den situation vi står i i øjeblikket; ift. EU, terrorpakken, multikulturalismen, så mange af de her spørgsmål, som præger den politiske dagsorden, der er problemet at vi kan ikke se hvad der er organisk eller ej. Fx ift. EU, som du var inde på – når man laver en ny institution, så kommer meget ofte den udvikling efterfølgende, som, hvis den havde fundet sted forinden, ville have lignet årsagen. At en masse politiske valg er lettere at træffe for en socialdemokrat eller en liberal, der tænker i tal og planer, på den dér skråsikre måde som konservatismen har et temperamentsproblem med.

DT: Det er rigtigt – derfor er der selvfølgelig også en indbygget problematik hos de konservative overfor nogle af disse udviklingstendenser. Mit svar ville jo så være det, at det er jo også dér, de konservative så er *anderledes* end fx Socialdemokratiet: at det alligevel er et meget individ-orienteret parti. Vi går jo meget på udviklingen af *den enkeltes ansvarsfølelse*, den enkeltes viden – den enkelte, der har det ønske om hele tiden at skulle gøre det en lille smule bedre.

Det er jo også en af de smukke, organiske ting i konservativ tankegang, som jeg selv holder meget af: at man hele tiden skal stræbe efter at den organisme arbejder videre i *bedre* baner, således at man giver noget, der er en lille smule bedre videre til næste generation. Og i det ligger der jo stor vægt på en forberedelse og udvikling af evner til at tage stilling.

Og så må man også være med på nogle af de idéer, man ser som uafvendelige. Jeg synes jo ikke der for et menneske, som analyserer sagen ordentligt, kan være nogen tvivl om at det for Danmark vil være det bedste at være med i et stort, europæisk fællesskab, som er med til at skabe velstand og demokrati og sammenhold hos en lang række mennesker; som grundlæggende kan hæve vores viden, overflødiggøre konflikter og krig. Jeg synes man skal have meget gode argumenter for at være *mod* den idé – og derfor synes jeg den er let at gøre konservativ, fordi den er med i at skabe et bedre samfund.

Et Danmark, der holder sig udenfor det, vil for mig at se blive et indskrænket Danmark – et lille land, der hverken vil have ressourcer eller nok vingefang i tænkningen til at være tilstrækkeligt godt at bo i. Det vil så blive det land, som unge mennesker, der gerne vil noget, vil forlade på længere sigt.

Du taler her om EU som et kultur- eller ligefrem et civilisatorisk projekt, men hvor nogle konservative ville se EU som et ansigtsløst bureaukrati – som ikke har ret meget kultur og ikke har ret meget charme.

DT: Det er jo også rigtigt – der er jo to ting i det. Der er jo (i) visionen og idéen, og så, (ii) hvis man går ind og kigger på hvad der foregår i nogle af kontorerne i Bruxelles, så ser det jo ikke særligt interessant eller visionært ud. Der diskuteres lønninger eller hvordan forskellige landbrugsvarers kvalitet skal være - det er jo ikke *det, det handler om*. Det handler jo om visionen – om at være med, at skabe denne bedre verden. Den er jo ikke morsom og interessant i sine detaljer, jo mere man fokuserer på dem i stedet for på det, der er selve visionen, jo kedeligere bliver det også. Der kan man jo også selv være med til at gøre diskussionen interessant.

LÆREN FRA VKR

Det indtryk, som mange i dag har af Firkløverregeringen - og som måske styrkes når vi nu har en borgerlig regering at sammenligne med - er jo præget af hvor meget dens politik var determineret af den økonomiske situation. Og der har det slået mig at den regering vi har nu måske i sit fokus på værdier i virkeligheden har noget tilfælles med VKR-regeringen, som jo kom til i en brydningstid med porno- og abortdebat, ungdomsoprør osv. Er det rigtigt?

DT: Jeg vil sige både og. Der er jo ikke tvivl om at den borgerlige regering vi fik i 1982 som sin hovedopgave havde at rette op på økonomien – man var kommet ind på en temmelig katastrofal kurs under Anker Jørgensen.

'68-regeringen, VKR-regeringen, den kom jo sådan lidt ind som en konsekvens af, at pludselig havde Socialdemokraterne og SF fået flertal, og det blev alligevel for meget: så opstod der en lidt tilfældig mulighed for at danne regering, og pludselig kom der så denne her konstellation, hvor de radikale kom til at spille en stor rolle, fordi partiet var blevet så stort.

Det kom i virkeligheden til at præge hele VKR-regeringen – at der ikke var et tilstrækkeligt fodslag mellem Konservative, Venstre og de Radikale. Det blev, set fra konservativ side, for meget radikal politik – set fra radikal side alligevel ikke radikal politik, og venstre-politik blev det heller ikke. Nogle af værdisagerne blev så ført frem af de Konservative, som slet ikke burde have været dem, der førte dem frem: fx blev både abort- og pornografi-debatten ført frem af en konservativ justitsminister. Alt det blev borgerlige sure på – og da man så endelig begyndte at stramme økonomisk, så var det på så sent et tidspunkt at man kunne mærke det, da man skulle stemme.

Alt det har man jo lært af i dag. For mig er der ingen tvivl om at den regering vi har fået nu, da er kommet ind også på et *værdispørgsmål*. Jeg tror mange danskere følte at man overfor en række sådan relativt grundlæggende spørgsmål, der ikke decideret handlede om kroner og ører, på en eller anden måde var kørt træt. Der er der jo ikke nogen tvivl om at udlændingepolitikken er et af de områder, der har spillet en rolle: det var som om der ingenting skete på det område. Det var ikke muligt for den regering, der sad før, at komme nogen vegne med det. Igen, vil jeg sige, i meget vidt omfang p.gr.a. radikal modvilje overfor at gøre noget som helst.

De radikale har jo en sjov rolle der: det var de radikale, der fandt ud af at nu kunne det ikke gå mere med den dårlige økonomi – så fik man de borgerlige ind i '82, men det var også radikale, der kørte VKR-regeringen træt, og det var igen, tror jeg, de radikales udlændingepolitik, som var med til at gøre at mange har ment, at der måtte ske et eller andet. Det er jo også lykkedes - og med i købet er der vel så også naturligt kommet en almindelig diskussion, som fik et – synes jeg – lidt vel bastant udtryk i statsministerens ord om det her med eksperter og smagsdommere, men som alligevel havde en mening om, at det offentlige skal på en eller anden måde gribe fat om debatten på en anden måde. Stå et andet sted; ikke sidde så markant på den; ikke lønne så forfærdelig mange mennesker for at have meninger som man egentlig har gjort hidtil. Være indstillet på at stramme noget mere.

Det er jo det, der har givet den debat vi har nu – og som nogle vil mene er blevet en pinlig ytringsfrihedsdebat, mens andre vil sige (og dem vil jeg måske også selv høre lidt til): det er vel en overgangsperiode lige nu, hvor intellektuelle og de, der har en mening om værdier, må finde sig selv i et billede hvor man ikke kan støtte sig på samme måde som man tidligere har gjort til, at man er på en bestemt fløj. Jeg tror det er noget af det, man skal væk fra nu – og der ser jeg i og for sig regeringen som en positiv katalysator, og de ord som positive (selvom jeg ikke kunne lide måden det blev sagt på):

Nu skal intellektuelle ud at være uafhængige og komme med en uafhængig mening – og det stiller også nogle krav til regeringen, som den så også lige skal overveje om den så selv kan opfylde – i retning af ikke selv at begynde at have for mange organer på den anden side, for mange *autoriserede* meninger. I den forstand tror jeg det er helt rigtigt: det bliver en værdidiskussion, fordi det på en eller anden måde handler om at finde en løsning, hvor man får en lidt bedre fordeling mellem det offentlige og den enkelte borger.

Der vil regeringens kritikere jo sige, at det her fritænkerprincip har den brudt selv. Fra Lomborg-instituttet til særligt måske det her omkring Irakkrigen, hvor regeringen bliver kritiseret for ikke at ville tage debatten. Den er også blevet angrebet fra forskellige borgerlige hold for ikke at ville gå ind i de her værdikamp-debatter. Statsministeren har jo fået et image i offentligheden af at være meget "dygtig" – og det er jo ikke i Danmark et rosende ord!

DT: Statsministeren har jo valgt en måde at gøre det på, der minder lidt om den måde Schlüter gjorde det på – og som jeg synes også er helt forståelig: han lader andre tage debatten. Det er der nogle, der har kritiseret: "Hvorfor støtter han ikke Birthe Rønn Hornbech, når hun går i diskussion med Pia Kjærsgaard?" Jamen, hvorfor skal statsministeren det? Det kan Birthe Rønn Hornbech da selv klare.

Altså en statsminister skal jo ikke gå ind og støtte alle mulige – en statsminister skal jo lige præcis sidde dér, og være den, der løser problemerne. Man sagde om Schlüter at hans måde at løse det på, når to ministre ikke kunne finde ud af det, det var at sige: "Det har vi en let løsning på – i morgen går vi op til Dronningen og siger at vi går af, for vi kan ikke finde ud af det!" Og SÅ kunne folk godt finde ud af det. Det er jo den rigtige måde at være leder på – det er jo *ikke* at implicere sig i alle mulige små ting, men netop at kunne tage de store beslutninger og stå fast på dem, og så lade nogle andre tage de små slag.

Men det må jo ikke komme til at betyde, at folk så bliver bange for at sige noget fordi de er bange for at lægge sig ud med ledelsen?

DT: Jeg har en fornemmelse af, at man indenfor visse områder --- og det område hvor jeg især synes jeg har et indtryk af det, det er indenfor kulturområdet -- der har jeg indtryk af, at der er meget selvpålagt censur. Fordi jeg synes jo der er grund til en fornuftig debat om: Hvad er rollen for de store kulturinstitutioner? Det er ikke bare et spørgsmål om penge, det er også noget med position og frihed.

Der skal nok være andre, der har det på samme måde, men det har der formentlig også været tidligere. Det er måske også noget, som er en del af en dansk kultur, som ikke helt er løst: der er ikke tradition

for, i Danmark, at folk i al for høj grad stiller sig op og har en meget fri mening om hvordan tingene skal være. Meget karakteristisk for dansk debat har jo været at folk taler sådan lidt gruppevis – så har der været journalister og universitetsfolk, der kan tale frit, men mange mennesker holder sig i og for sig tilbage med deres meninger. Dét tror jeg godt regeringen kunne gøre noget selv – i højere grad også prøve indenfor rammerne selv at fremkalde lidt mere debat om egen politik og ikke være så sikker på at det er rigtigt, det man gør. Igen tænker jeg meget på kulturinstitutionerne.

Noget, der vel har kendetegnet det borgerlige Danmark har vel været en form for retorisk selvudslettelse: man har haft fornemmelsen af at Socialdemokratiet ikke bare gjorde krav på regeringsmagten, men at de også havde en vis ret – man har været vant til oppositionsrollen. Og ikke været vant til at have overtaget i den offentlige mening – diskursen, som nogle vil kalde det. Er der en ny selvtillid, synes du, på den borgerlige front?

DT: Det tror jeg nok der er lidt. Nu er forholdet jo det at man kan sige Socialdemokratiet jo har ført en glimrende, borgerlig politik herhjemme. Partiet har jo været utroligt lydhyrd: forsvarspolitik, industripolitik: meget lydhyrd overfor erhvervslivets ønsker. Det betyder jo også, at det danske borgerskab jo i meget vidt omfang er ganske velhavende og jo, for manges vedkommende, tror jeg, simpelthen ikke har haft grund til at kritisere det system, der har været hidtil. Jeg mærker det i hvert fald meget tit, synes jeg, når jeg er i kredse, som man måske sådan kan sige er borgerlige økonomisk og politisk: at folk egentlig slet ikke er interesserede i at deltage i en offentlig debat: 'Det går meget godt' og 'dét er der nogle andre der gør'. Jeg tror i et land som Frankrig føler man i langt højere grad sådan en diskussion som en livsnødvendighed og en del af et samfunds dynamik – det har jeg ikke indtryk af at man gør her.

Der mærker man igen måske at vi lever i et meget materialistisk land, hvor dét i og for sig går forud for debatten – og så længe det går meget godt så er der egentlig ingen grund til at diskutere. Og det synes jeg da i høj grad der er behov for. Jeg er selv begyndt at diskutere mere – det gjorde jeg nu også tidligere. Jeg synes det har været en stor fordel at en del af de skabeloner, der i hvert fald indtil for en 10 år siden var knyttet til om man nu var venstre- eller højreorienteret, de jo er faldet væk. Dét tror jeg vil give en bedre diskussion – at man ikke kan pege fingre ad hinanden med etiketter; om man tilhører det ene eller det andet. Men at man i meget videre omfang står for saglige eller enkelte standpunkter:

Det er jo for mig det, der er billedet på den egentligt intellektuelle: én, man ikke kan sætte sådan en etiket som højre- eller venstreorienteret på. Hvor det måske i vidt omfang har været sådan i dette land at man *var kun intellektuel hvis man var venstreorienteret* – og det tror jeg er væk. Det tror jeg kan blive en styrke for debatten: at man i højere grad vil tale frit, ud fra hvad man synes om enkelte sager, hvad der er vigtigt, og at det ikke kan føres tilbage til ét bestemt politisk ståsted, som er uafhængigt af selve den intellektuelle debat.

I DET LANGE BORGERLIGE LØB

Da Socialdemokratiet kom i opposition i '82 var det jo mere eller mindre et frivilligt valg: man smed tøjlerne og der var en fornemmelse af at det var meget godt at få en pause – de andre kunne så prøve, det ville hurtigt gå ned og man ville så komme igen. Det var jo en holdning, man langsomt måtte revidere. Hvis det er rigtigt at der i midten og på venstrefløjen af dansk politik er en fornemmelse af, at der 'er et borgerligt vindue der står åbent' i øjeblikket – det vil man få lukket til, og så vil det, man jo på venstrefløjen oplever som en meget stærk borgerlig-ideologisk front, blive lukket ned og vi vil nå tilbage til konsensus... altså: at en regering med en klar borgerlig indenrigs- og udenrigspolitik er en overgangsfase. Tror du så det er rigtigt?

DT: Jeg vil jo sige, at hvis vi betragter den måde hvorpå regeringen handler, så er det jo svært at sige at der egentlig er en stærk *borgerlig* politik. Jo, hvis man mener at stramninger på udlændingepolitikken (som alle er enige om) er borgerlig politik, så er der udlændingepolitikken. Hvis man mener at det er mere borgerligt end uborgerligt at vælte Saddam Hussein - ja, så er der en borgerlig udenrigspolitik. Men hvis vi ser på alt det grundlæggende – hele velfærdsstaten, sociale ydelser og bevarelsen af dem, så sker der jo *ingenting*. Der er jo ingen som helst ændringer.

For mig, som er også Politiken-læser, virker det jo helt komisk at læse disse angreb, der er engang imellem på statsministeren for alt muligt – jamen, det karakteristiske er jo at han foretager sig jo ikke noget, som en tidligere statsminister *ikke også ville have ladet være med at gøre*. Der er jo ingen ændringer på centrale punkter. I realiteten sker der jo umådeligt lidt. Man har stoppet skatterne – jeg synes det er et umådeligt positivt signal at gøre det (det giver en masse tekniske problemer man så må prøve at løse). Personligt bliver jeg altid vred, hver gang man laver noget om, der gør skolen eller universiteterne dårlige, for det synes jeg er et af de steder, hvor man får mest igen og hvor der er mest at gøre. Men det har man jo så, når det kommer til stykket, i realiteten heller ikke gjort – så har Dansk Folkeparti hjulpet og så er vi dér, hvor vi er.

Der er sket *meget lidt* på områder, hvor jeg ville sige det var egentlig borgerlig politik. Det er jo i øvrigt også borgerlig politik at have et velfærdssamfund: det, der er bevægelsen i det må jo være noget så banalt i virkeligheden som at sætte marginalskatterne ned – og det kan man ikke komme udenom. Det må nu engang være et stykke borgerlig politik, og det må man selvfølgelig på længere sigt se at opnå, men ikke engang dér er man jo gået ret langt.

Hvis man regerer på de vilkår, kommer man så til at beholde regeringsmagten længe?

DT: Hvis man gør som man gør nu, så tror jeg man kommer til at beholde regeringsmagten længe. Hvis man begynder at føre det, vi ville kalde sådan en mere markant borgerlig politik – a la de 10 ganske banale teser, som blev opstillet af nogle unge Venstre-folk - så tror jeg ikke man kan føre den så længe. Det er et langt, sejt træk som kræver at man bevæger sig med meget små skridt – og det er vel det, der er statsministerens politik. Hvis han vil fortsætte som statsminister, så tror jeg han har ret i at gøre det på den måde.

Tror du hans strategi er at lave en meget langsom mentalitetsombygning af det danske samfund?

DT: Det tror jeg er en del af det. Blandt andre er en af dem, der jo bistår ham vældigt godt, det er jo sådan en som Bertel Haarder. Og det tror jeg *også* er rigtigt: at fremme den borgerlige værdi, der hedder: at rettigheder kommer ikke bare af sig selv. At det er nødvendigt, at de, der kan, også vil gøre en indsats. Det er nødvendigt at man yder mere. Vi er kommet langt i retning af et rettighedssamfund, hvor der ikke stilles tilsvarende pligter – der er noget dér, vi er nødt til at rette op på. Jeg læser mange af meldingerne som et forsøg – ikke altid med den klarhed hvormed man burde sige det - på at sige noget i den retning. Og dét mener jeg er borgerlig politik.

RÆSON

13. august 2003

Storpolitik i en lille verden

www.raeson.dk

RÆSON

13. august 2003

Storpolitik i en lille verden

www.raeson.dk